

LUND UNIVERSITY

På spaning efter framtiden

Karlsson, Rasmus

Published in:
Replikk

2006

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Karlsson, R. (2006). På spaning efter framtiden. *Replikk*, 21, 78-83.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

PÅ SPANING EFTER FRAMTIDEN

Den norske socialantropologen Thomas Hylland Eriksen väljer att kalla det kulturell Alzheimer, det tillstånd där kontinuiteten med det förflutna har gått förlorad och orienteringslösheten inför framtiden blivit alltmer påträngande.¹

Från universitetets grundkurser i samhällsvetenskap lär vi oss den betecknande diagnosen «postmodernitet»; föreställning att alla gemensamma meningsskapande narrativ kapsejsat och efterlämnat ett närsynt och fragmenterat samhälle.² Även om man bör vara försiktig inför den här sortens svepande historieskrivningar är det uppenbart att politiken idag framstår som alltmer reaktiv, orkeslös och pragmatisk.

Mot denna bakgrundsteckning vill jag i den här essän sätta fokus på den representativa demokratins nyckelinstitutioner, de politiska partierna. Mitt syfte är att diskutera vilken roll

deras tidsförståelse och visioner (liksom bristen på sådana) kan tänkas spela för demokratins innehåll och kvalitet.

KORT OCH LÅNG TID. Fängslad i Bolivia skrev Régis Debray, «time is to politics what space is to geometry».³ Riktat vi blicken mot våra egna liv får denna tanke, i all sin radikalitet, omedelbart stöd; gränserna för vad som möjligt är i hög grad beroende av hur mycket tid vi har till förfogande. På samma sätt som det tar tid att bemästra ett främmande språk, spara ihop kapital för att kunna resa eller lära sig spela ett instrument är det rimligt att tänka sig att våra politiska möjligheter står i proportion till den tillgängliga tiden. Förhållandet mellan tid och politik är emellertid av en än fundamentalare natur. Själva föreställningen om vilken politik som är möjlig definieras av den tidshorisont inom vilken policyskapandet äger rum. Detta gäller både utifrån ett tekniskt perspektiv, i den diskonteringsränta som används för att vikta

framtida vinster mot omedelbara kostnader,⁴ men också på ett kognitivt och diskursivt plan. Föreställningar om tillgänglig tid sätter ramvillkoren för nästan all politisk debatt. Om än sällan medvetet eller artikulert är det instruktivt att reflektera över vilken normativ betydelse detta bär med sig i form av agendakontroll.⁵ Genom att retoriskt organisera en debatt inom en viss tidshorisont är det möjligt för de politiska aktörerna att bestämma vilka problem respektive lösningar som överhuvudtaget anses meningsfulla. Med andra ord avgränsar tidshorisonterna, åtminstone delvis, domänen av politiska frågor. För att ge ett exempel kan vi föreställa oss ett område som lider av hög kriminalitet. Genom att definiera problemet som en fråga om omedelbar lag och ordning kan de ansvariga välja en kortsiktig lösning (utöka antalet fängelseplatser) utan att ens behöva undersöka bakomliggande strukturella orsaker och deras respektive långsiktiga lösningar (exempelvis ökade medel till skolorna i området). Nu varierar naturligtvis betydelsen av att ha olika tidshorisonter mellan olika policy-områden. I allmänhet, och som observerats i litteraturen sedan 1960-talet, innebär korta tidshorisonter ett konservativt och pragmatiskt förhållningssätt enligt vilket politik huvudsakligen skapas inkrementellt.⁶ Från ett normativt perspektiv kan detta vara önskvärt eftersom «it makes the most of available knowledge».⁷ Med längre tidshorisonter ökar politikens möjligheter i takt med att varje frågas «issue space» expanderar.⁸ Följaktligen kan skillnaden mellan korta och långa tidshorisonter (högst förenklat) beskrivas som skillnaden mellan en administrativ och en visionär politisk hållning. Ett annat sätt att uttrycka spänningen dem emellan är att säga att, emedan politikens handlingsutrymme på kort sikt vanligtvis är kraftigt kringskurit (framförallt av ekonomiska faktorer), återför de längre tidshorisonter initiativet till demokratin då denna genom institutionella reformer kan sätta

de ramvillkor som samhället och ekonomin sedan har att följa.

VISION OCH UTOPI. Ovanstående resonemang kan lätt tolkas som om visioner och långa tidshorisonter är något odelat positivt, en nödvändighet för att demokratin inte ska reduceras till teknokratisk förvaltning. Vänder vi oss till den politiska filosofin framträder emellertid en mer komplicerad bild. Här vittnar både nittonhundratalets historiska erfarenhet⁹ och en grundmurad teoretisk litteratur¹⁰ om de faror som storskaliga planer på samhällsomvandling kan innebära.

Utifrån läsning av framförallt Leszek Kolakowski vill jag mena att denna dubbelnatur låter sig väl fångas i form av två idealtyper: den konstitutiva respektive regulativa visionen.¹¹ I det första fallet utgör visionen en statisk plan för ett framtida harmoniskt sluttillstånd i vilket alla historiska motsättningar upplösts, i det senare är det snarare frågan om ett vägledande normativt ideal eller en «provisorisk utopi» för att i en svensk kontext relatera till Ernst Wigforss' arbete.¹² Medan den konstitutiva visionen förutsätter revolutionär förändring för att i ett slag omstöpa alla samhälleliga förhållanden handlar den regulativa visionen om pragmatisk förändring genom små steg vilka i sin tur kontinuerligt kan anpassas och förfinas utifrån demokratisk feedback.¹³ I jämförelse blir den auktoritära naturen hos den konstitutiva visionen tydlig då denna anser sig bära på det slutgiltiga svaret till alla politiska frågor och därför «devalues all outsiders as morally and cognitively inferior».¹⁴ Oförmågan att ta till sig kritik blir särskilt brännande då varje större samhällelig förändring naturligt kommer att väcka kritik, viss välgrundad och viss mindre välgrundad. Den konstitutiva visionens implementering förutsätter emellertid att de politiska ledarna undertrycker i princip alla former av kritik om de överhuvudtaget ska komma någon-

stans. Här närmar vi oss ett betydligt större idé-komplex om vilket Karl Popper är värd att citera:

The holistic planner overlooks the fact that it is easy to centralize power but impossible to centralize all that knowledge which is distributed over so many individual minds, and whose centralization would be necessary for the wise wielding of centralized power. But this fact has far-reaching consequences. Unable to ascertain what is in the mind of so many individuals, he must try to simplify his problems by eliminating individual differences: he must control and stereotype interests and belief by education and propaganda. But this attempt to exercise power over minds must destroy the last possibility of finding out what people really think, especially of critical thought. Ultimately, it must destroy knowledge; and the greater the gain in power, the greater will be the loss in knowledge.¹⁵

Det är påtagligt hur väl Popper här lyckas fånga den inre dialektik som visade sig bli så ödesdiger för realsocialismen såväl som andra projekt centrerade kring konstitutiva visioner under 1900-talet. Samma kritik kan dock svårigen anläggas mot regulativa visioner. Tvärtom visar deras exempellösa framgång inom den breda socialliberala mittfåran att demokratisk förankring och stegvisa reformer har en betydande transformativ potential. Intressant nog var de framtidsbilder som dessa visioner ritade upp inte för den skull mindre radikala. Vår fartblindhet är emellertid många gånger så betydande att vi har svårt att förstå hur utopiska och i strid med all tidigare mänsklig erfarenhet som dagens nivåer av demokratiskt deltagande, jämställdhet mellan könen eller grad av ekonomisk rättvisa en gång måste ha framstått. Faktum är att det vilar något paradoxalt över den-

na inflation av historiska måttstockar; beaktades det senaste seklets utveckling borde det annars vara bortom allt rimligt tvivel att människan äger en betydande förmåga att omforma sin sociala värld och att visioner knappast kan anses vara politiskt verkningslösa.

Icke desto mindre tycks långsiktiga visioner i allmänhet och utopier i synnerhet ha förlorat mycket av sin attraktionskraft, åtminstone i de västliga demokratierna. Vetskapen om i vilken utsträckning de tilläts berättiga «repression in the present by pointing to the future» har givit en uttalad auktoritär aura åt allt utopiskt tänkande vilken också bidragit till en misskreditering av visioner mer generellt.¹⁶ Samtidigt har en ökad samhälllig komplexitet gjort (tekniska) förutsägelser över tid allt mer vanskliga.¹⁷

Givet dessa förutsättningar bör vi kanske egentligen bli förvånade om samtidens partier överhuvudtaget har några långsiktiga visioner. Uppenbarligen är demokratisk planering betydligt svårare i nutidens avancerade och diversifierade samhällen än under början av moderniteten.¹⁸ Det betyder dock inte nödvändigtvis att behovet av regulativa ideal eller vägvisare minskat i motsvarande grad. Snarare tycks Lewis Mumfords budskap vara minst lika aktuellt idag som när han för drygt åttio år sedan skrev: «we can never reach the points of the compass [the utopian poles]; and so no doubt we shall never live in Utopia; but without the magnetic needle we should not be able to travel intelligently at all».¹⁹

RETROAKTIVT ANSVAR KONTRA DEMOKRATISKT INITIATIV. Deliberativa föreställningar till trots utgör de politiska partierna alltså själva fundamentet för den moderna demokratin.²⁰ De fyller ett antal centrala funktioner såsom preferensaggregation, utövande av regeringsmakten, rekrytering av framtida ledare och inte minst tillhandahållandet av «a point of reference for many supporters and voters, giving pe-

ople a key to interpreting a complicated political world».²¹ Även om undantag finns, brukar politiska partier vanligen uppfattas som redskap för sammanförande av medborgare med liknande uppfattningar, och i huvudsak ideologidrivna arenor där opinionsbildning kan äga rum.²² Utmärkande för en sådan uppfattning är att väljarna därmed kan urskilja ett tydligt val beträffande politikens framtida riktning. Den italienska statsvetaren Stefano Bartolini väljer att formulera det som att väljarna ska kunna uppfatta skillnader mellan partier och kandidater i fråga om fokus, prioriteringar och praktisk politisk förmåga.²³ I en serie inflytelserika artiklar introducerade Bartolini begreppet «decidability» för att beskriva «the level of policy or issue differentiation among parties, and the visibility and clarity of these differences for the voter».²⁴ I pluralistiska samhällen med konkurrerande uppfattningar om «det goda» är en hög grad av «decidability» en nödvändighet för att demokratin ska fungera.

Jag vill mena att det finns en direkt koppling mellan graden av differentiering i vad partierna erbjuder (program, policies, ideologier, bilder etc.) och de tidshorisonter de använder. Hypotetiskt sett kan längre tidshorisonter antingen förstärka eller försvaga skillnader mellan partier beroende på om det främst är medlen eller målen som skiljer dem åt. På motsvarande sätt borde korta tidshorisonter innebära att oheliga taktiska allianser kan uppstå mellan partier vilka strävar mot väsentligt olika mål samtidigt som konflikter över medel kan blossa upp bland partier vilka egentligen delar samma långsiktiga mål. På en mer praktisk nivå, och utifrån vad som tidigare sagt som policy-skapande och tid i allmänhet, är det dock rimligt att anta att korta tidshorisonter snarare suddar ut än tydliggör skillnader mellan partier eftersom antalet möjliga positioner i varje sakfråga minskar.

Längre tidshorisonter gör också att upprätt-

hållandet av olika former av status quo blir mindre av en nödvändighet och mer av ett medvetet politiskt beslut i sig själv. Följaktligen kan man säga att längre tidshorisonter demaskerar ideologiskt innehåll i partierna eftersom dessa inte längre kan gömma sig bakom dagspolitiska teknikaliteter utan tvingas formulera sina långsiktiga politiska mål, något som borde bidra till en ökad grad av «decidability». Omvänt borde korta tidshorisonter urvattna den politiska debatten och ge den en mer expertdriven karaktär i vilken väljarnas roll främst blir att utkräva ansvar retroaktivt (vad som på engelska brukar kallas «accountability») snarare än att självständigt välja vilken framtid de vill se realiserad. Med snävare problemformuleringar betyder kortare tidshorisonter att politiken riskerar att handla mer om att finna tekniskt optimala lösningar (en syssla som med fördel kan överlätas till experter) än att på ett övergripande plan anvisa vilka utvecklingslinjer som är önskvärda.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER. Genom att återerövra de längre tidsperspektiven tillförs demokratin ett kognitivt utrymme, en vit duk på vilken proaktiva strategier hos olika partier kan ställas emot varandra och belysas i demokratisk deliberation. Framförallt i konfrontationen med de globala risker som moderniteten skapar²⁵ tycks en sådan genomlysning av alternativa strategier vara önskvärd om demokratin inte bara passivt ska tvingas anpassa sig till den tekniska utvecklingen²⁶ utan aktivt ska kunna dra nytta av dess möjligheter för att komma tillrätta med exempelvis en hotande global uppvärmning.²⁷

Samtidigt visar den moderna politiska filotiv och (utopiska) visioner. Genom att hörsamma Kolakowskis uppmaning till en regulativ snarare än en konstitutiv tolkning av dessa visioner synes det dock vara möjligt att berika demokratin innehåll utan att för den skull äventyra fundamentala liberala värden.

REFERENSER

Alvarez, R. M., & Nagler, J. 2004. Party System Compactness: Measurement and Consequences. *Political Analysis*, 12(1), 46-62.

Arnason, J. 1993. *The Future That Failed*. London: Routledge.

Bartolini, S. 2000. Collusion, Competition and Democracy. *Journal of Theoretical Politics*, 12(1), 33-65.

Bartolini, S. 2002. Electoral and Party Competition: Analytical Dimensions and Empirical Problems. In: R. Gunther, J. R. Montero & J. J. Linz (Eds.), *Political Parties, Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.

Beck, U. 1999. *World Risk Society*. Cambridge: Polity Press.

Bronner, S. E. 1999. *Ideas in Action*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.

Debray, R. 1973. *Prison Writings*. New York: Random House.

Dryzek, J. 2000. *Deliberative Democracy and Beyond*. Oxford: Oxford University Press.

Elster, J. 2000. *Ulysses unbound: studies in rationality, precommitment, and constraints*. Cambridge: Cambridge University Press.

Eriksen, T. H. 2004. Förlusten av framtiden är bortglömd historia. *Axess*.

Etzioni, A. 1967. Mixed Scanning: A Third Approach to Decision-Making. *Public Administration Review* 27(2), 153-165.

Feenberg, A. 2002. *Transforming Technology*. Oxford: Oxford University Press.

Hague, R. e. a. 1998. *Comparative Government and Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Hayek, F. A. 1994. *The Road to Serfdom*. Chicago: The University of Chicago Press.

Hobsbawm, E. 2000. *Age of Extremes: A History of the World 1914-1991*. New York: Vintage Books.

Hoffert, M. e. a. 2002. Advanced Technology Paths to Global Climate Stability: Energy for a Greenhouse Planet. *Science*, 298, 981-987.

Karlsson, R. 2005. Why the Far-Future Matters to Democracy Today. *Futures*, 37, 1095-1103.

Kolakowski, L. 1990. *Modernity on Endless Trial*. Chicago: University of Chicago Press.

Lindblom, C. 1959. The Science of Muddling Through. *Public Administration Review* 19(2), 79-88.

Lindblom, C., & Woodhouse, E. 1993. *The policy-making process*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.

Lukes, S. 1974. *Power: A radical view*. London: Macmillan.

Lyotard, J. F. 1984. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Mannheim, K. 1950. *Freedom, Power, and Democratic Planning*. New York: Oxford University Press.

Mumford, L. 1962. *The Story of Utopias*. New York: The Viking Press.

Nandy, A. 1987. *Traditions, Tyranny, and Utopias*. New Delhi: Oxford University Press.

Pierre, J. (Ed.). 2000. *Debating Governance*. Oxford: Oxford University Press.

Popper, K. 2002. *The Poverty of Historicism*. London: Routledge Classics.

Ware, A. 1996. *Political Parties and Party Systems*. Oxford: Oxford University Press.

Wigforss, E. 1962. *Frihet och gemenskap: essayer*. Stockholm: Tiden.

Yehezkel, D. 1963. Muddling Through: Science or Inertia? *Public Administration Review* 24(3), 153-167.

NOTER

¹ Hylland Eriksen 2004.

² Lyotard 1984.

³ Debray 1973: 90.

⁴ Elster 2000.

⁵ Lukes 1974.

⁶ Etzioni 1967; Lindblom 1959; Yehezkel 1963.

⁷ Lindblom & Woodhouse 1993: 27.

⁸ Alvarez & Nagler 2004.

⁹ Arnason 1993; Hobsbawm 2000.

¹⁰ Hayek 1994; Nandy 1987; Popper 2002.

¹¹ Karlsson 2005; Kolakowski 1990.

¹² Wigforss 1962.

¹³ Popper 2002: 61.

¹⁴ Nandy 1987: 11.

¹⁵ Popper 2002: 82 f.

¹⁶ Bronner 1999: 219.

¹⁷ Pierre 2000: 174-181.

¹⁸ Mannheim 1950.

¹⁹ Mumford 1962: 24.

²⁰ Dryzek 2000.

²¹ Hague 1998: 131.

²² Ware 1996: 17.

²³ Bartolini 2002: 95.

²⁴ Bartolini 2000: 33.

²⁵ Beck 1999.

²⁶ Feenberg 2002.

²⁷ Hoffer 2002.